

Pagaritööstuse 2017. aasta ülevaade

Marje Mäger

*kaubanduse ja põllumajandussaadusi töötleva tööstuse osakond / peaspetsialist
mai 2018*

Lühikokkuvõte

- Pagaritööstuse ettevõtted suutsid suurendada müüki koduturul ja elavnes eksport, kuid majandustulemused jäid siiski alla toiduainetööstuse tegevusalade keskmisele.
- Pagaritööstustes toodeti 2017. aastal ~137 mln euro väärtuses **toodangut**, millest neljandik eksporditi. Peaaegu pool eksporditavast toodangust viidi Soome. Olulised sihtriigid olid veel Rootsi ja Läti.
- Ettevõtete **müügitulu** suurenes aastases võrdluses 3,2%. Tööstused müüsid 2017. aastal toodangut 194,3 mln euro väärtuses. Üheks sisetarbimist pidurdavaks teguriks võis olla toidukaupade kiire hinnatõus.
- Kulud kasvasid kiiremini kui müügitulu ning selle tulemusel jäi sektori **kasum** veerandi võrra väiksemaks. Pagaritööstuse kogukasum 2017. aastal oli 7,3 mln eurot.
- Lisandväärtus küll kasvas, kuid **töötajate efektiivsus** vähenes. Ettevõtetes loodi 15,8 tuhat eurot lisandväärtust töötaja kohta, mida oli 3,3% vähem kui eelneval aastal.
- **Investeerimisaktiivsus** kasvas kiiresti. Välisnõudluse taastumine annab ettevõtetele kindlustunnet investeeringute tegemiseks. Pagaritööstused investeerisid materiaalsesse põhivarasse 2017. aastal 19,3 mln eurot ehk kolm korda rohkem kui eelmisel aastal.
- Eesti Rukki Seltsi eestvedamisel algatatud liikumise „100 rukkipõldu ja miljon juubelleiba Eestile“ raames toimus 2017. aasta rukkimaarjapäeval pidulik viljalõikus ning esimene juubelleib lõigati lahti 17. novembril Eesti Rahva Muuseumis.

Sissejuhatus

Ülevaates on käsitletud toiduainetööstuse ettevõtteid, mis kuuluvad Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK¹ 2008) järgi gruppi C107².

Ülevaates käsitletakse pagaritööstuse ettevõtetena järgmisi ettevõtteid:

- Leivatootmine;
 - Leiva- ja saiatootmine; säilitusaineteta pagaritoodete tootmine
 - Valikpagaritoodete (koogid, pirukad, tordid jms) tootmine
- Kuiviku- ja küpsisetootmine
 - Kuivikute, küpsiste, piparkookide jms pagaritoodete tootmine
 - Rõstitud leiva- ja saiatoodete tootmine
 - Säilitusainetega pagaritoodete tootmine
 - Magusate ja soolaste suupistete tootmine (kreekerid, soolapulgad, vahvlid jms)

Vaadeldud on ettevõtete positsiooni majanduses, investeeringuid, hindasid ning põgusalt on puudutatud ka väliskaubandust. Ülevaate tegemisel on kasutatud Eesti Statistikaameti (SA) lühiajastatistika andmeid. Ülevaates käsitletud majandusnäitajad on kõigi valimisse kuuluvate ettevõtete keskmised, seega ei kajasta see kõigi ettevõtete olukorda võrdselt, vaid näitab valimi statistilist üldistust. Üksikute ettevõtete näitajad võivad ülevaates toodud keskmisest erineda. Ülevaates kasutatud SA andmed on 27.02.2018 seisuga.

Positsioon majanduses

Pagaritööstuses tegutseb keskmiselt 150-160 ettevõtet (juriidilist isikut), mis näitab, et võistlus leivaturul on väga tihe. Konkurentsipüsimeks ning jätkusuutlikuks majandamiseks peavad ettevõtted kasutama suurtootmisele omast mastaabiefekti või siis keskenduma nišitootmisele. Eestis arenevad jõudsalt mõlemad tootmissuunad.

Vaatamata suurele ettevõtete arvule annavad 4-5 suuremat ettevõtet peaaegu kolmveerandi pagaritööstuse müügitulust. Viimane ettevõtete konsolideerumine toimus 2016. aastal, kui OÜ Eesti Leivatööstus omandas 100% AS Hagari aktsiatest.

Üha rohkem tekib suurtööstuste kõrvale väikeseid pagaritöökodasid, kes keskenduvad nišitootmisele. Alla 10 töötajaga mikroettevõtted moodustavad peaaegu 70% kogu ettevõtete arvust ning nende arv on viimastel aastatel kiiresti kasvanud. Käsitööleiba küpsetavate ettevõtete piiratud tootmismahd ei ohusta suurtootjaid, kuid rikastab omapäraste maitsetega meie toidulauda.

Viimaste aastate tarbijatrende juhtivaks märksõnaks on tervislikkus, millest ettevõtted lähtuvad ka tootearenduses. Kauplustes on suurenenud täistera pagaritoodete sortiment, mida peetakse rohkem tervislikuks toiduks. Pagaritoodete sortimendi mitmekesistamiseks kasutatakse põnevaid lisandeid – chia, kanepi, seesami jm seemneid, juurvilju, kodujuustu, pihlakamarju.

¹ Eesti majanduse tegevusalade klassifikaator

² Makarone Eestis ei toodeta

Esialgssed andmed pagaritööstuse 2017. aasta toodangu mahtude kohta on ebatäpsed ja seetõttu ei ole SA kõiki andmeid avaldanud, kuid eelnevate aastate andmete põhjal võib öelda, et endiselt on leiva ja saia tootmine kõige suurema osakaaluga pagaritööstuste toodangus.

Rukkileiva, kui eestlaste traditsioonilise toidu, tarbimise traditsioonide säilitamist ja arendamist toetavad oma tegevuste läbi mitmed organisatsioonid. Eesti Rukki Selts algatas juba kaks aastat tagasi Eesti Vabariigi 100. aastapäevale pühendatud ülemaalse liikumise „100 rukkipoõldu ja miljon juubelileiba Eestile“. Eelneval sügisel külvatud rukki pidulik viljalõikus toimus 2017. aasta rukkimaarjapäeval. Esimene juubelileib lõigati lahti 17. novembril Eesti Rahva Muuseumis. Samuti korraldab Leivaliit erinevaid üritusi, mille eesmärk on juhtida tähelepanu rukkileiva tervislikkusele. Traditsiooniks on kujunenud sügisel toimuv üleriigiline Leivanädal, mille raames toimuvad erinevad rukkileiva tervislikkust tutvustavad üritused.

Pagaritööstused panustavad tootearendusse, et pakkuda tarbijale mitmekesisest rukkileiva valikut ja seeläbi ergutada tarbimist. Sellele vaatamata on leiva tarbimine endiselt langustrendis. Samal ajal saia ja sepiku tarbimine kasvab, mida näitavad ka aasta-aastalt suurenevad toodangumahud. Viimastel aastatel on kiiresti kasvanud ka suhkru- ja rasvarikaste saiade ja pirukate tootmine.

Nõudlus jahust valmistatud kondiitritoodete järele on samuti viimastel aastatel pisut suurenenud. Võrreldes lihtpagaritoodetega on jahust kondiitritooted kallimad ning nende tarbimise kasvu soodustab stabiilsest majandusolukorrast tulenev tarbijate kindlustunde suurenemine. Näiteks majanduslanguse ajal jahust kondiitritoodete tarbimine oluliselt vähenes.

Tabel 1. Pagaritööstuse toodangu mahud tootegrupiti, 1000 t

Tootegrupp	2011	2012	2015	2014	2015	2016	2017
Pagaritooted sh	77,0	77,7	79,2	80,8	77,5	74,0	78,4*
... leib	30,3	26,6	27,4	29,3	26,1	26,5	..
... sai, sepikulised	34,4	37,3	38,1	38,1	35,3	31,3	..
... suhkru- ja rasvarikkad saiad, pirukad	7,7	8,3	8,5	10,6	12,9	13,1	..
... kuivikud, röstleib, krõbeleivad, barankad	0,6	0,5	0,5	0,5	0,9	0,8	..
... pitsad	2,7	0,0	0,0	0,0	2,2	2,3	..
Jahust kondiitritooted sh	9,5	8,1	8,7	9,8	11,1	10,6	..
... tordid, koogid	5,6	5,6	5,8	6,5	7,2	6,5	..
... keeksid, rullbiskviidid	0,3	0,4	0,6	0,9	1,1	1,3	..
... vahvlid	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	..
... küpsised	1,9	1,7	1,4	1,6	1,8	0,9	..
... praänikud, piparkoogid	0,9	0,5	0,5	0,7	1,0	1,9	..

*- esialgsed andmed

Allikas: Statistikaamet

Majandusnäitajad

Vaadates toiduainetööstust tervikuna, oli 2017. aasta majanduslikult edukas – kasvas müügitulu ning loodud lisandväärtus, ettevõtete efektiivsus suurenes oluliselt. Põhiliselt oli majandustulemuste paranemise vedajaks madalseisust väljunud piimasektor. Pagaritööstuse suutis koduturul müüki suurendada, samuti elavnes eksport, kuid majandustulemused jäid siiski alla toiduainetööstuse tegevusalade keskmisele.

Pagaritööstuste **müügitulu** suurenes aastases võrdluses 3,2%. Tööstused müüsid 2017. aastal toodangut 194,3 mln euro väärtuses. Kuigi palgad kasvasid hoogsalt ja tarbijate kindlustunne paranes, oli kindlasti üheks sisetarbimist pidurdavaks teguriks toidukaupade kiire hinnatõus. Toidu ja mittealkohoolsete jookide tarbijahinna indeks suurenes aastases võrdluses 5,6%. Oluliste kaubanduspartnerite hea majanduskliima suurendas eksporti ~7%. Kõige enam suurenes eksport Soome, Rootsi, Läti ja Leetu. Pagaritööstuses toodeti 2017. aastal 10,2% toiduaine- ning 1,6% töötleva tööstuse müügitulust.

Pagaritööstuse **kulud** aastases võrdluses kasvasid. Tööstuste 2017. aasta **kulud** olid 186,9 mln eurot ehk 4,9% suuremad kui eelmisel aastal. Kulude kasvu soodustas sisendite hinnatõus, mida peegeldab ka toiduainete tootmise 5,5% kasvanud tootjahind. Tööjõukulud, mis moodustavad peaaegu neljandiku kuludest, suurenesid aastases võrdluses 12,4%. Kuigi tööjõukulude kasv on aeglustunud, püsib nii pagaritööstuses kui ka Eesti ettevõtetes üldiselt, kvalifitseeritud tööjõupuudusest tingitud palgasurve. Vähesel määral kasvas tööhõive, kuid olulisem tööjõukulude kergitaja oli töötasu alammäära tõus. Pagaritööstuse kulud moodustasid 10,3% toiduaine- ning 1,6% töötleva tööstuse kuludest.

Müügitulu kasvas aeglasemalt kui kulud ning selle tulemusel jäi sektori **kasum** veerandi võrra väiksemaks. Pagaritööstuse kogukasum 2017. aastal oli 7,3 mln eurot ehk 27,5% väiksem kui eelneval aastal. 2017. aastal teenis pagaritööstus 7,5% toiduaine- ning 1,5% töötleva tööstuse kogukasumist. Pagaritööstuste kasumlikkus³ vähenes samuti 2017. aastal ning jäi väiksemaks nii töötleva kui ka toiduainetööstuse tegevusalade keskmisest. Kasumlikkuse parandamiseks peaks müügitulu kasv kiirenema samaaegselt palgakasvu aeglustumisega.

Joonis 1. Pagaritööstuse müügitulu, kulud, kogukasum (mln €)

Allikas: Statistikaamet

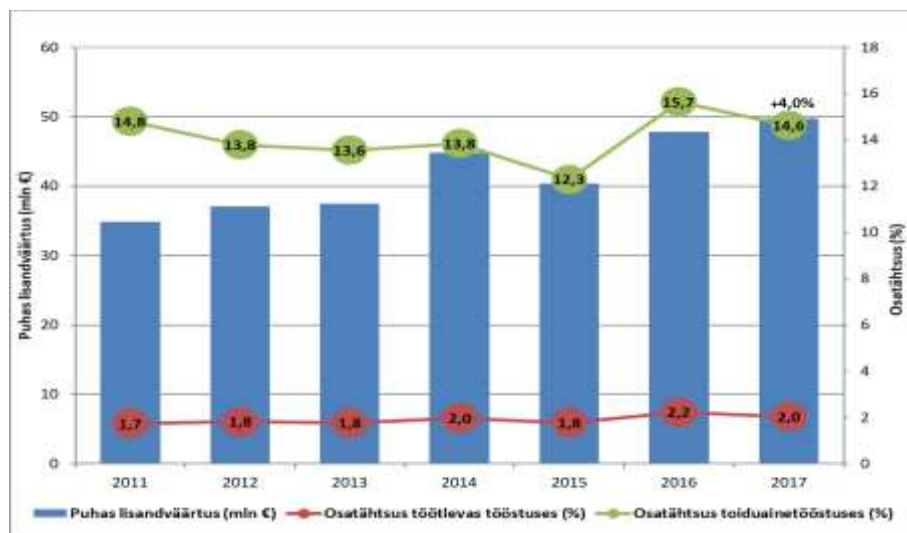
Esialgsetel andmetel loodi pagaritööstuses 2017. aastal 49,7 mln eurot **puhast lisandväärtust**⁴, mida oli 4,0% rohkem võrreldes eelneva aastaga. Pagaritööstus annab 14,6% toiduainetööstuse lisandväärtusest. Nii Eestis kui ka Euroopa Liidu (EL) riikides keskmiselt annab pagaritööstus 2-

³ Kogukasumi osatähtsus müügitulus e kogurentaablus

⁴ Puhast lisandväärtus = kogukasum (-kahjum)+ tööjõukulud

3% töötleva tööstuse lisandväärtusest, erandiks on suure põllumajanduse osakaaluga riigid – Küpros ja Kreeka, kus vastav näitaja on ~10%.

Joonis 2. Pagaritööstuses loodud puhas lisandväärtus (mln €), osatähtsus töötlevas ja toiduainetööstuses (%)

Allikas: Statistikaamet

Pagaritööstus on üks tööjõumahukam tegevusala toiduainetööstuses, kus üheks automatiseerimist pidurdavaks teguriks on turu väiksus ja tihe sektorisisene konkurents. Suurenenud on väikeste ettevõtete töötajate arv, mis näitab, et endiselt tekib suurtööstuste kõrvale väikeseid pagaritöökodasid, kes on keskendunud nišitootmisele. Samal ajal hõive suuremates tööstustes vähenes, mis tulenes eeskätt muudatustest kahe olulise leivatootja – AS Fazeri ning AS Hagari, tegevuse ümberkujundamisest. Pagaritööstuses tegutseb keskmiselt 21,3% toiduainetööstuses ning 3,0% töötlevas tööstuses **hõivatud inimestest**. SA andmetel oli 2017. aastal pagaritööstuses tööga hõivatud keskmiselt 3152 inimest. Aastases võrdluses suurenes töötajate arv 7,5%.

Joonis 3. Tööga hõivatute arv pagaritööstuses, osatähtsus toiduaine- ja töötlevas tööstuses (%)

Allikas: Statistikaamet

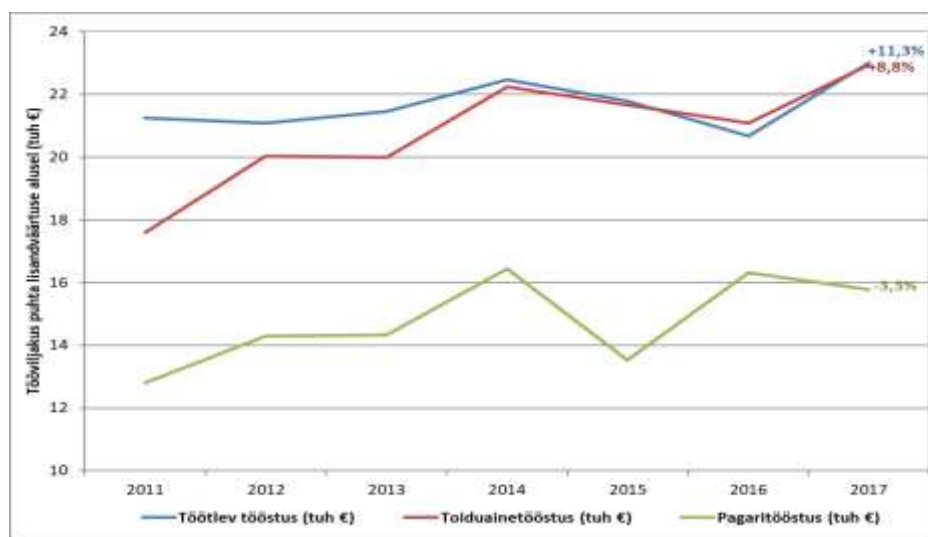
Pagaritööstuse **tööviljakus**⁵ 2017. aastal vähenes. Ettevõtetes loodi 15,8 tuhat eurot lisandväärtust töötaja kohta, mida oli 3,3% vähem kui eelneval aastal. Hõive suurenemine väikeettevõtetes, mis on vähem automatiseeritud ning seetõttu madalama tootlikkusega, avaldas mõju kogu sektorile. Pagaritööstuse tööviljakus jääb madalamaks nii töötleva kui ka toiduainetööstuse tegevusalade keskmisest. Madal tööviljakus tuleneb sellest, et pagaritööstuses kasutatakse endiselt palju inimtööjõudu. Ettevõtete efektiivsuse vähenemine kajastus ka tunnitootlikkuse⁶ languses (-1,4%).

Kuigi Eesti pagaritööstustes luuakse endiselt lisandväärtust töötaja kohta kolm korda vähem kui Rootsis või Taanis, on vahe EL liikmesriikide keskmisega aasta-aastalt vähenenud. See näitab, et Eesti tootjad on suutnud investeerida tõhusamalt kui EL-s keskmiselt.

⁵ Tööviljakus = puhas lisandväärtus / tööga hõivatud inimeste arv

⁶ Tunnitootlikkus = Lisandväärtus / töötatud tundide arvuga

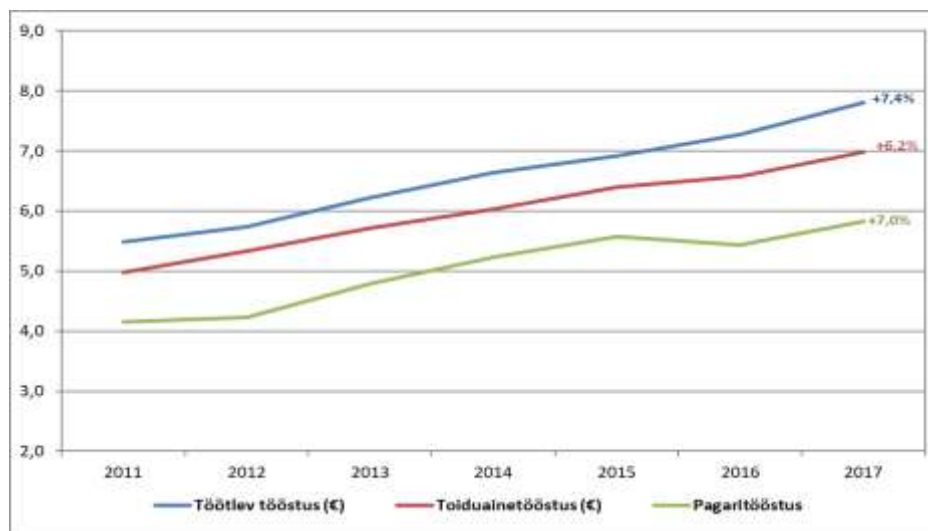
Joonis 4. Tööviljakus puhta lisandväärtuse alusel (tuh €)

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeriumi arvutused

Vähese automatiseerimise tulemusel on pagaritööstuses tootmiskulud kõrged, mille tulemusel jäävad palgad suhteliselt madalaks. Pagaritööstuse 2017. aasta keskmine brutotunnitasu⁷ oli 5,8 eurot, mida oli 7% enam kui eelneval aastal. Kiire kasv tulenes töötasu alammäära tõusust ja annab tunnistust asjaolust, et pagaritööstuses on palju miinimumpalka saavaid töölisi. Vaatamata kiirele tõusule jäi pagaritööstuse keskmine brutotunnitasu alla nii töötleva kui ka toiduainetööstuse tegevusalade keskmisele, vastavalt 25% ja 17%.

Joonis 5. Keskmine brutotunnitasu (€)

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeriumi arvutused

⁷ Brutotunnitasu = palgakulu / töötatud tunnid

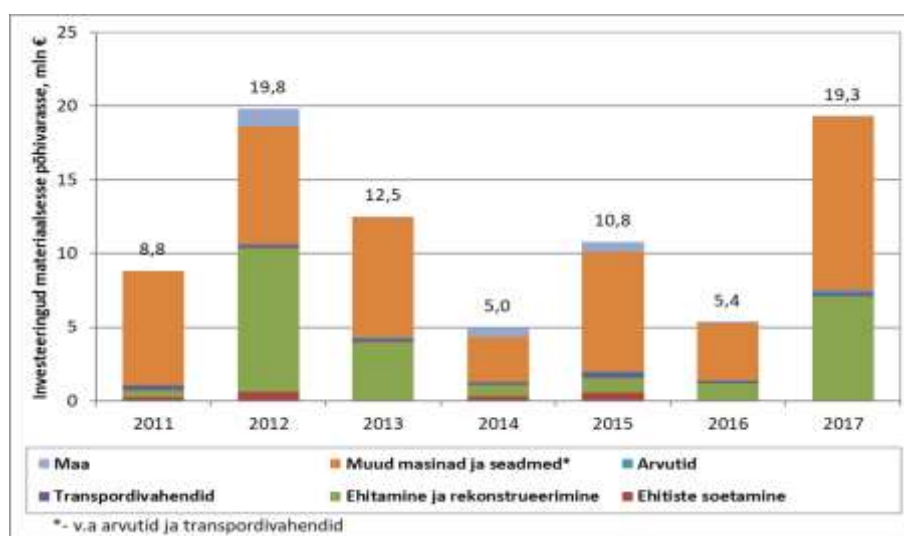
Investeeringud

Ettevõtete investeerimisaktiivsus on taas kasvamas. Tugev konkurents sunnib tootma efektiivsemalt ning klientide järjest kasvavate vajaduste ja kvaliteedinõuetega kaasas käimiseks tuleb ettevõtetel kasutusele võtta uusi tehnoloogiaid, olla paindlik, kõrge tootlikkusega ning innovaatiline. Sellest tulenevalt on väga oluline jätkuv investeerimine tootmistehnoloogia moderniseerimisse. Näiteks Eesti üks suuremaid leivatootjaid – AS Leibur, tegi 2017. aastal suuri investeeringuid tehnoloogia uuendamisse. Uued ja innovaatilised tootmiseadmed võimaldavad laiendada tootmist ja kasvatada eksporti.

Kindlasti on üheks investeeringuotsuseid soodustavaks teguriks pankade madalad laenuintressid. Koduturu väiksuse tõttu on tööstuste jaoks väga tähtis ekspordi edendamine. Kaubanduspartnerite majandusolukorra paranemine taastas välisnõudluse ning andis kindlustunde uute investeeringute tegemiseks.

Pagaritööstuse ettevõtted investeerisid materiaalsesse põhivarasse 2017. aastal 19,3 mln eurot, mida oli 3,6 korda (+13,9 mln €) rohkem kui eelmisel aastal.

Joonis 6. Pagaritööstuste investeeringud materiaalsesse põhivarasse (mln €)

Allikas: Statistikaamet

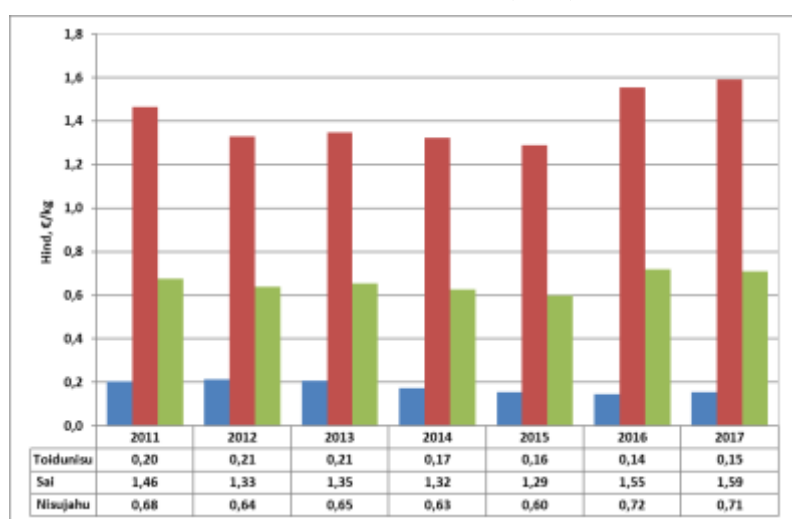
Kõige rohkem investeeris pagaritööstus muudesse masinatesse ja seadmetesse (va arvutid ja transpordivahendid), kokku 11,8 mln euro väärtuses, mis moodustas kogu materiaalsesse põhivarasse tehtud investeeringutest üle poole – 61,1%. Suur osa investeeringutest kulus ka ehitamisele ja rekonstrueerimisele – 7,0 mln eurot ehk 36,5% koguinvesteeringutest. Seega investeerisid ettevõtted nii potentsiaalse efektiivsuse kui ka mahu kasvu. Tootlikkuse parandamiseks on väga oluline suurendada investeeringuid masinatele ja seadmetele. Kõige vähem investeeriti vaadeldaval perioodil maasse – 15 tuhat eurot.

Hinnad

Teraviljatoodete hinnad kujunevad mitme teguri – tooraine, tööjõu-, energia jm kulude koosmõjul. Tavaliselt kandub tooraine hinnamuutus tootjahindadesse ajalise nihkega. Hinnakujunduses mängib olulist rolli ka nõudlus nii Eestis kui ka välisriikides. Eestis on konkurents leiva- ja saiaturul väga suur ning see avaldab survet hindadele.

Eesti Konjunktuuriinstituudi (EKI) andmetel oli 2017. aasta keskmine toidunisu hind 0,15 €/kg. Aastas võrdluses oli hind tõusnud 7,0%. Nisujahu maksis jaekauplustes keskmiselt 0,71 €/kg ning saia keskmine hind oli 1,59 €/kg. Nisujahu oli odavnenud 1,3% ning sai kallinenud 2,4% võrra.

Joonis 7. Saia, toidunisu, nisujahu hind⁸ (€/kg)

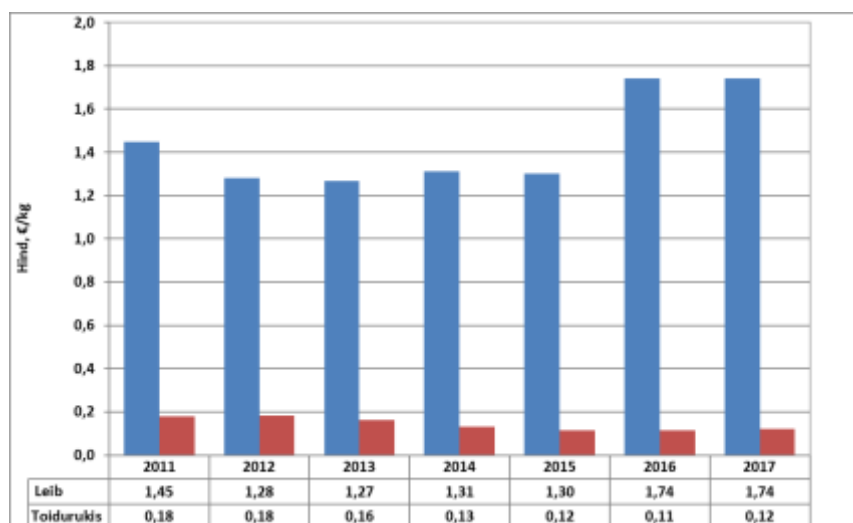

Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut, TNS Emor

Toidurukki 2017. aasta keskmine kokkuostuhind oli 0,12 €/kg ehk 7,2% rohkem kui eelmisel aastal. Leiva hind aastas võrdluses ei muutunud. Leivakilo keskmine hind kauplustes oli 2017. aastal 1,74 eurot.

⁸ Teraviljatoodete hinnad sisaldavad käibemaksu

Joonis 8. Leiva ja toidurukki hind (€/kg)

Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut, TNS Emor

Kaubandus

Pagaritööstused on eksporti kasvatanud üle 7%. Nõudluse suurenemisele aitas kaasa oluliste sihtriikide paranenud majandusolukord. Esiolulisel andmetel ekspordis pagaritööstus 2017. aastal 36 mln euro eest toodangut. Eksporditavast toodangust peaaegu pool (48,7%) viidi Soome. Olulised sihtriigid olid ka Rootsi ja Läti, kuhu veeti vastavalt 31,0% ja 10,2% eksporditavast toodangust. Aastases võrdluses kasvas kõige enam pagaritoodete väljavedu Soome – 12,6%.

Tabel 2. Pagaritööstuse koondandmed

Näitaja	2016	2017	Muutus (%)
Positsioon majanduses			
Toodangu väärtus, mln €	129,8	136,8	+5,4
Pagaritööstuse toodangu osatähtsus (%)			
... toiduainetööstuses	9,2	9,0	-0,2 pp
... töötlevas tööstuses	1,4	1,3	-0,1 pp
Majandustegevuse näitajad			
Müügitulu, mln €	188,3	194,3	+3,2
Kulud, mln €	178,2	186,9	+4,9
Kogukasum, mln €	10,1	7,3	-27,7
Puhas lisandväärtus, mln €	47,9	49,7	+3,8
Pagaritööstuse lisandväärtuse osakaal (%)			
... toiduainetööstuses	15,7	14,6	-1,1 pp
... töötlevas tööstuses	2,2	2,0	-0,2 pp
Töövõljalikus lisandväärtuse alusel, tuhande €	16,3	15,8	-3,1
Tööga hõivatute arv pagaritööstuses	2933	3152	+7,5
Keskmine brutotunnitasu, €	5,4	5,8	+7,0

Näitaja	2016	2017	Muutus (%)
Investeeringud			
Investeeringud materiaalsesse põhivarasse, mln €	5,4	19,3	+258,9
... ehitiste soetamine	0,0	0,1	-
... ehitamine ja rekonstrueerimine	1,2	7,0	+487,3
... transpordivahendid	0,1	0,2	+44,4
... arvutid	0,0	0,2	+300,4
... muud masinad ja seadmed	3,9	11,8	+200,2
... maa	0,1	0,02	-76

pp – protsendipunkti

 suurenenud

 vähenenud

Tabel 3. Pagaritööstuse põhinäitajate aegrida

Näitaja	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ettevõtete arv (juriidilised isikud)	..	143	126	131	120	114	100	108	114	131	128	150	162	..
Keskmine tööga hõivatud isikute arv	4526	4816	4909	4351	4032	3464	3059	2724	2596	2614	2724	2982	2933	3152
Kogukasum, mln €	6,4	7,5	2,7	8,2	11,9	9,6	6,3	8,7	11,1	8,1	11,3	1,7	10,1	7,3
Puhas lisandväärtus, mln €	29,8	33,3	33,4	41,4	48,1	40,6	33,7	34,9	37,1	37,5	44,8	40,3	47,9	49,7
Töövõljalikus puhta lisandväärtuse alusel, tuh €	6,6	6,9	6,8	9,5	11,9	11,7	11,0	12,8	14,3	14,3	16,4	13,5	16,3	15,8
Müügitulu, mln €	98,7	109,3	122,9	136,8	144,0	126,0	124,5	137,3	152,2	156,8	178,2	192,9	188,3	194,3
Kulud kokku, mln €	92,3	101,8	120,2	128,5	132,0	116,4	118,2	128,6	141,1	148,7	166,9	191,2	178,2	186,9
Tööjõukulud, mln €	23,4	25,8	30,7	33,2	36,2	31,0	27,4	26,2	26,1	29,3	33,5	38,6	37,7	42,4
Toodang, mln €	..	94,2	104,7	119,9	128,0	117,2	109,0	116,0	124,9	134,0	132,1	132,5	129,8	136,8
Eksport, mln €	5,7	8,0	15,6	21,2	27,3	35,6	36,8	33,2	35,6